

Urszula Lewartowicz*

ANIMACJA KULTURALNA DOROSŁYCH Z PERSPEKTYWY UCZESTNIKÓW I ANIMATORÓW

Koncepcja animacji kulturalnej na trwałe zagościła w polskiej myśli pedagogicznej. Zyskała ugruntowaną pozycję zarówno na polu teorii, jak i praktyki edukacyjno-kulturowej, w obszarze pracy z jednostką, małymi grupami i społecznościami lokalnymi. Dlatego też ujmuje się ją w różnorodny sposób – między innymi jako ideę, kierunek działań, metodę i proces.

W artykule przyjęto rozumienie animacji kulturalnej jako „metody, która wyzwala tak u pojedynczych jednostek, jak i w zespołach twórcze inicjatywy, a rolą animatora jest ułatwianie komunikacji międzyludzkiej oraz inicjowanie życia kulturalnego i społecznego”¹.

Za Barbarą Jedlewską animację ujmuję jako metodę edukacji kulturalnej (w tym przypadku edukacji kulturalnej dorosłych), a więc „sposób oddziaływania mający na celu wychowanie i kształcenie jednostek, grup i społeczności przez kulturę i do kultury w jej szerokim ujęciu”². Animacja jako metoda edukacji kulturalnej ma służyć integracji, wyzwalamu twórczych potencjałów, rozbudzaniu potrzeby tworzenia, wspomaganu rozwoju duchowego, budzeniu działań kreatywnych, wspieraniu aktywności społeczno-kulturalnej³. U podstaw tak rozumianej animacji leży założenie, „że w każdej jednostce, bez względu na wiek, kolor skóry itp., tkwią twórcze moce, które trzeba odkryć i uwolnić, a następnie rozwijać po to, by dzięki nim mogły się dokonać celowe i racjonalne przemiany w niej samej i otoczeniu w różnych dziedzinach życia społeczno-kulturalnego”⁴.

Niniejsze opracowanie jest próbą określenia założeń animacji kulturalnej dorosłych, z perspektywy uczestników procesów animacyjnych. Jest to problematyka w pewnym sensie zaniedbana na gruncie teorii pedagogicznej. Większość publikacji z zakresu

* Urszula Lewartowicz, dr – Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Wydział Pedagogiki i Psychologii, Zakład Pedagogiki Kultury, e-mail: ulewartowicz@gmail.com.

¹ Cyt. za: E. Dąbrowska, *Analiza sytuacji animacyjnych*, „Pedagogika Pracy Kulturalno-Oświatowej” 1986, nr 7, s. 103-104.

² B. Jedlewska, *Animacja jako metoda edukacji kulturalnej w społecznościach lokalnych*, [w:] *Animacja kulturalna i społeczno-wychowawcza w środowiskach lokalnych*, red. J. Żebrowski, Gdańsk 2003, s. 35.

³ B. Jedlewska, *Animatory kultury wobec wyzwań edukacyjnych*, Lublin 2003, s. 137.

⁴ B. Jedlewska, *Animacja jako...*, s. 34-35.

animacji kulturalnej koncentruje się albo na jej ogólnym wymiarze (społecznym, antropologicznym, filozoficznym bądź edukacyjnym), albo na jej roli i znaczeniu w pracy z dziećmi i młodzieżą. Niewielkie zainteresowanie tematyką animacji kulturalnej dorosłych może wynikać z tego, że dorosłość nie jest z perspektywy animacyjnej kategorią wygodną i prostą. Mamy dziś bowiem do czynienia ze swoistym wykluczeniem osób dorosłych z niemasowych, edukacyjno-warsztatowych form uczestnictwa w kulturze⁵. Tym bardziej zasadne wydaje się podjęcie prezentowanej tu problematyki, określenie roli i funkcji animacji kulturalnej dorosłych, wskazanie jej potencjałów i wyzwań.

Założenia i realizacja badań

Biorąc pod uwagę kluczowe kategorie i przesłanki animacji kulturalnej (takie jak: orientacja na człowieka, podmiotowość, autonomia, indywidualizm, różnorodność, prawo do odmienności), w zrealizowanym projekcie badawczym przyjęto założenie, że jest ona atrakcyjną i efektywną metodą edukacji kulturalnej dorosłych.

Celem badań było określenie – z perspektywy uczestników i animatorów – założeń animacji kulturalnej dorosłych, ze szczególnych uwzględnieniem jej specyfiki, funkcji oraz roli i kompetencji animatora kultury. Przeprowadzone badania miały na celu ogólne rozpoznanie obszaru badawczego i opisanie go z perspektywy wewnętrznych przeżyć badanych.

W celu nakreślenia zasygnalizowanych zagadnień przeprowadziłam wywiady grupowe z uczestnikami pięciu grup warsztatowych skupiających osoby dorosłe, funkcjonujących przy lubelskich domach i ośrodkach kultury. Łącznie było to 36 osób, w wieku od 25 do 81 lat, uczestników następujących form: grupa teatralna, warsztaty filmowe, warsztaty taneczne, warsztaty malarskie, zespół muzyczny. Rozmowy z badanymi ogniskowały się wokół takich zagadnień, jak: motywy udziału w zajęciach, oczekiwania wobec zajęć, korzyści płynące z uczestnictwa, pożądane kompetencje animatora do pracy z osobami dorosłymi. Dodatkowo przeprowadziłam wywiady z animatorami – opiekunami poszczególnych grup, którzy zapytani zostali o specyfikę pracy z osobami dorosłymi (wyzwania i szanse w tym obszarze), zaangażowanie i nastawienie osób dorosłych do udziału w zajęciach oraz efekty uczestnictwa.

⁵ Wątek ten poruszałam szerzej w artykule opublikowanym w poprzednim tomie „Dyskursów Młodych Andragogów”, zob. U. Lewartowicz, „Jeszcze nie senior i już nie młodzież” – przyczynek do dyskusji o zainteresowaniach i potrzebach kulturalnych dorosłych, „Dyskursy Młodych Andragogów” 2014, t. 15, red. M. Olejarz.

Specyfika animacji kulturalnej dorosłych

W kontekście działalności animacyjnej dorosłość można rozpatrywać w perspektywie szans i ograniczeń. Człowiek dorosły ma w dużym stopniu ukształtowany system wartości, poczucie podmiotowości, wewnętrzną motywację, precyzyjnie określone potrzeby i oczekiwania. W porównaniu z dziećmi i młodzieżą dorosłych cechuje wysoki stopień samopoznania, zdolność do świadomej kreacji oraz celowe dążenie do rozwijania u siebie tych cech osobowych, które sprzyjają sukcesowi (moralnemu bądź materialnemu), bezpieczeństwu i poczuciu wartości⁶. Ponieważ człowiek dorosły podejmuje decyzje odpowiedzialnie – w sposób autonomiczny, świadomy i dobrowolny, istotne jest, aby oddziaływania edukacyjne miały charakter partnerski, akcentujący w najwyższym stopniu takie wartości, jak niezależność i podmiotowość.

W bagażu doświadczeń, z jakim przychodzą dorośli, znajdują się silne przyzwyczajenia, ugruntowane systemy wartości, określone przekonania i preferencje kulturowe. Może to rodzić trudności w kwestii oczekiwań wobec zajęć – zarówno metodycznych, jak i merytorycznych. Zwięźle opisywaną trudność ujął jeden z badanych animatorów: *ja nie lubię malować kwiatków, a one chcą kwiatki*. Problem ten poruszył w swojej wypowiedzi również inny badany: *każdy wynosi z domu jakiś bagaż i przynosi na zajęcia ten bagaż. Bywają sytuacje, że prowadzący chce coś osiągnąć, a uczestnik mówi, że zrobiłby to inaczej, mimo że nie zawsze ma o tym pojęcie*.

Jednocześnie w tym samym bagażu doświadczeń, oprócz ugruntowanych przekonań i przyzwyczajzeń, znajduje się również dojrzałość i świadomość wagi procesów animacyjnych, wyrażająca się w swoistej filozofii życia:

przychodzi taki czas, że człowiek zobaczył, że goni przez życie, praca, dom i wszystkie inne rzeczy, a zaniedbał gdzieś samorozwój – bo nie mam czasu, bo są inne rzeczy ważniejsze, bo jeszcze proszą o to czy o tamto w pracy, i te sprawy odkładamy. I jak jest szansa, że one zakiełkują, to znaczy – jeśli gdzieś przeczytam ogłoszenia i wtedy dotrze do mnie, i powiem sobie wreszcie: dość, idę na to, co mnie interesuje, co chce, to dobrze. Jak nie, to przejdziemy przez życie i na końcu będziemy rozczarowani; w tym wszystkim chodzi o podejście, że muszę mieć, które mnie zawsze męczyło. I w pewnym momencie się zastanowiłam, że nie o to mi chodzi, że ja się obędę bez wielu rzeczy: to mi niepotrzebne, tamto mi niepotrzebne, tego nie potrzebuję, a zupełnie potrzebuję czegoś innego – właśnie tego, co dzisiaj.

Owa filozofia jest podstawą nie tylko zaangażowania i chęci do działania (*ja postanowiłam, że gdy tylko będę mogła [się] spotkać z ludźmi, to zrobię to, bez względu na to, jak się czuję. Ze swojego słownictwa wycofuję słowo „nie chce mi się”*). Mnie się wszędzie chce, ze wszystkimi chce i na przykład dzisiaj nie bardzo dobrze się czuję, ale jak to? Nie pójdę? Nie spotkam się z takimi ludźmi?), ale również pokory w kwestii oczekiwań (*tu*

⁶ J. Pięta, *Pedagogika czasu wolnego*, Warszawa 2014, s. 266.

nie potrzebujemy konia, żeby jeździć konno, nie potrzebujemy innych niezbędnych akcesoriów, by wykonywać hobby, tylko potrzebujemy nas samych i naszych chęci).

Jak wynika z wypowiedzi badanych animatorów, cechą w dużym stopniu warunkującą działania animacyjne w grupie dorosłych, będącą jednocześnie szansą dla tego typu procesów, jest otwartość i komunikatywność dorosłych przejawiająca się zarówno w swobodnym werbalizowaniu własnych potrzeb i oczekiwań, jak i w aktywnym słuchaniu:

dorośli, wbrew pozorom, są bardziej otwarci niż młodzi. Co ciekawe, są bardziej otwarci na różne sugestie, łatwiej się z nimi porozumieć. Są też bardziej komunikatywni. Więcej czasu trzeba poświęcić, żeby do dziecka dotrzeć. Może dzieci są bardziej nieufne, bardziej nieśmiałe? Starsi już więcej przeżyli, poznali się na ludziach.

Dorosłość implikuje ponadto pozytywne nastawienie i zaangażowanie uczestników działań animacyjnych. Z wypowiedzi badanych można wnioskować, że udział w zajęciach jest dla nich dużym i ważnym przeżyciem: *ja nie mogę zasnąć, jak wracam z próby, taka jestem pobudzona; tego się nie zapomina po prostu, wychodzi się stąd i się nie zapomina. O wszystkim się zapomina, a o tych spotkaniach wspólnych nie; to jest święto dla mnie.* W podobnym tonie wypowiadają się badani animatorzy:

dorośli są nastawieni bardzo optymistycznie, wykazują bardzo dużą chęć do jak najczęstszych spotkań. Tutaj sam dorosły podejmuje decyzje, że chce na takie zajęcia się zapisać, i jak już podejmie taką decyzję, to ją konsekwentnie realizuje. To jest bardzo duże zaangażowanie, bardzo chętnie się spotykają na próbach, właściwie mam wrażenie, że ten zespół stał się dla nich takim oderwaniem od rzeczywistości, bardzo to szanują, celebrowają te chwile wspólnego muzykowania.

Jednym z ważniejszych wyzwań animacyjnych są w przypadku osób dorosłych bariery psychologiczne w sferze kreatywności – uwarunkowane mniejszym niż u dzieci poziomem otwartości w sytuacji podejmowania ryzyka, lękiem przed porażką, być może również stereotypami i uprzedzeniami:

dorośli trochę bardziej boją się zaryzykować. Dzieci są bardziej odważne, kreatywne, szalone. Z dorosłymi jest tak, że jeśli malują obraz, to robią to bardziej zachowawczo (a co będzie, jeśli zepsują?). Dopiero ja muszę ich pobudzać i ośmielać, żeby zaryzykowali. Potrzebują ciągłej motywacji.

Istotnym zadaniem animacji kulturalnej dorosłych staje się więc pomoc w niwelowaniu obaw, blokad i stereotypów, a tym samym wyzwalanie spontaniczności i kreatywności. Chodzi tu również o pomoc dorosłym w „upublicznianiu” własnych pasji, talentów i umiejętności, czyli – posługując się określeniem jednego z badanych – stworzenie sposobności do „wyjścia” z tymi pasjami „do ludzi”: *to jest kwestia śmiałości. Każdy z nas robił coś wcześniej w czterech ścianach, ale daliśmy sobie szansę wyjścia do ludzi.*

Animacja kulturalna dorosłych to działalność bliska humanistycznemu modelowi edukacji dorosłych, akcentującemu samorealizację, wykorzystanie doświadczeń osób

uczących się, partnerstwo, szacunek, wolność wypowiedzi i akceptację różnic⁷. Istota animacji kulturalnej dorosłych wyraża się więc przede wszystkim w działaniach doradczych i wspomagających. W ujęciu tym kluczowymi kategoriami są autonomia i suwerenność podmiotów, dialog, otwartość na różne punkty widzenia oraz „gotowość do rozumienia ludzi o różnych kompetencjach kulturowych”⁸.

Rola animacji jako metody edukacji kulturalnej dorosłych uwidacznia się w jeszcze jednym obszarze. Jej potencjał diagnostyczny może być wykorzystany do badania potrzeb, które w grupie dorosłych są wyjątkowo zróżnicowane i uwarunkowane wieloma czynnikami (m.in. cechami temperamentalnymi i osobowościowymi, indywidualnymi zdolnościami, przeżyтыми doświadczeniami oraz dotychczasowymi praktykami edukacyjnymi⁹).

Funkcje animacji kulturalnej dorosłych

W grupie funkcji, jakie pełni animacja społeczno-kulturalna, w literaturze przedmiotu wskazuje się najczęściej funkcję adaptacyjną, informacyjną, komunikacyjną, edukacyjną i partycypacyjną¹⁰. Jak pokazały zrealizowane badania, w odniesieniu do osób dorosłych za kluczowe spośród wymienionych funkcji należy uznać funkcję komunikacyjną (a właściwie komunikacyjno-integracyjną), edukacyjną oraz partycypacyjną. To właśnie te trzy zakresy w sposób szczególny ujawniły się w wypowiedziach zarówno badanych uczestników zajęć, jak i animatorów.

Funkcja komunikacyjno-integracyjna wyraża się w pogłębianiu identyfikacji poszczególnych jednostek z grupą społeczną, kształtowaniu więzi międzyludzkich, ale również otwieraniu na poglądy i przekonania innych:

mamy fajny team, fajną grupę ludzi, którzy czują się ze sobą dobrze, mamy wspólne spotkania, coś stworzymy razem, to jest takie budujące; bardzo się ze sobą zżyliśmy, można powiedzieć, że jesteśmy rodziną; jak kogoś nie ma, to czujemy jego brak; to na pewno jest jakaś wspólnotowa więź; wspólne zainteresowania zbliżają; to jest kontakt z drugim, żywym człowiekiem; nawiązują się między nami znajomości, spotykamy się nie tylko tutaj, ale także poza, dzwoniemy do siebie; kwestie towarzyskie w takiej działalności są bardzo ważne. Wspólne spotkania uspołecniają, integrują i otwierają na innych. Ja nikogo do niczego nie zmuszam. Możesz przyjść do mnie na zajęcia w celach towarzyskich, pooglądać jak inni malują, pokomentować, pośmiać się, pożartować.

⁷ M.S. Knowles, *Modern Practice of Adult Education Andragogy Versus Pedagogy*, New York 1972, za: M. Malewski, *Modele pracy edukacyjnej z ludźmi dorosłymi*, [w:] *Andragogiczne wątki, poszukiwania, fascynacje*, red. E. Przybylska, Toruń 2001, s. 276.

⁸ A. Schindler, *O istocie animacji*, [w:] *Animacja społeczno-kulturalna wobec przemian cywilizacyjnych. Animacja – animator i jego kształcenie*, red. K. Hrycyk, Wrocław 2000, s. 14.

⁹ D. Jankowski, K. Przyszczypkowski, J. Skrzypczak, *Podstawy edukacji dorosłych. Zarys problematyki*, Poznań 1996, s. 123.

¹⁰ J. Żebrowski, *Zawód i osobowość animatorów kultury*, Gdańsk 1987, s. 24.

Ta rola społeczna zajęć jest bardzo ważna dla mnie, i oni to czują, i oni to podłapali, i to tworzy taki kolektyw, taką rodzinę.

Edukacyjną funkcję animacji kulturalnej dorosłych można rozumieć jako przekazywanie określonych wiadomości i umiejętności, rozwijanie twórczych i krytycznych postaw w kontaktach z kulturą, stymulowanie potrzeb edukacyjnych. Świadomy własnych oczekiwań dorosły przychodzi na zajęcia dodatkowe po konkretną wiedzę i umiejętności. Dlatego też – jak podkreśla jeden z badanych – *animador pracujący z dorosłymi musi mieć dużą wiedzę, bo dorośli są dociekliwi, lubią dużo wiedzieć. Tutaj trzeba wytłumaczyć wiele, i często nie zadowolą się powierzchowną odpowiedzią.* Nierozzerwalnym komponentem funkcji edukacyjnej jest wspieranie autoedukacji i samopoznania. Doskonale zdają sobie z tego sprawę uczestnicy procesów animacyjnych:

tutaj dowiadujemy się czegoś o sobie; nasz udział w zajęciach wynika z chęci rozwijania siebie, poznawania swoich może ukrytych umiejętności i zdolności, o czym mówiłam Andrzejowi, że wydobywał z nas różne ukryte zdolności, co jest dla osoby – czy młodej czy starszej – bardzo istotne, żeby uświadomiła sobie to, jaka jest, jak może się znaleźć, co powinna zrobić, żeby było jej przyjemniej żyć.

Istotnym wyzwaniem w pracy animatora dorosłych jest zachowanie odpowiednich proporcji pomiędzy integracyjnymi i edukacyjnymi funkcjami zajęć, na co uwagę zwrócił jeden z badanych: *łatwo w takiej pracy przekroczyć granice towarzysko-merytoryczne, wtedy potrzebny jest prowadzący, żeby ukierunkował pracę.* Postulat ten wydaje się szczególnie zasadny w grupie osób w wieku senioralnym, dla których aspekty czysto towarzyskie nierzadko są kluczowym motywem uczestnictwa w formach edukacji kulturalnej.

Partycypacyjna funkcja animacji kulturalnej przejawia się we wspieraniu aktywnego, twórczego i krytycznego uczestnictwa w kulturze. Funkcja ta ma w przypadku dorosłych charakter dwuwymiarowy, ponieważ mamy do czynienia z wzorcami automatycznie przekazywanymi młodszemu pokoleniu. Można więc założyć, że sublimując aktywność kulturalną dorosłych, jednocześnie w pewnym stopniu sublimujemy aktywność kulturalną ich dzieci czy wnuków, co dobrze egzemplifikuje następująca opowieść:

moi podopieczni zaczynają się spotykać, żeby zrobić zdjęcia czegoś, co będą malować, albo idą na Jarmark Jagielloński, chodzą na różne wernisaże. To mi się udało tak niechcący, nawet nie zdawałem sobie do końca z tego sprawy. Niedawno byłem na Zamku Lubelskim, żeby coś naszkicować, i spotkałem swoją uczennicę, która na Zamek przyszła ze swoim siostrzeńcem. I pytam się: Co Pani tu robi? A ona na to: A właśnie przyszłam, bo muszę się nim opiekować. Przecież nie będę z nim siedzieć przed telewizorem.

Poza scharakteryzowanymi walorami, animacja kulturalna dorosłych spełnia również – jak pokazały zrealizowane badania – funkcje, które można określić jako: rekreacyjno-ekspansyjna, samorealizacyjna, transgresyjna, wzmacniająca, socjalizacyjna.

Pierwsza z wymienionych funkcji polega na oderwaniu się od problemów życia codziennego oraz zaspokojeniu potrzeby odpoczynku fizycznego i psychicznego. Badani w następujący sposób opisują ten wymiar:

to oderwanie się od tej codziennej rutyny; jest to dla mnie jakaś taka odskocznia od codzienności, dwie godziny spokoju, podczas których odpoczywam; szara rzeczywistość dotyka nas wszystkich, a to, że możemy wyrwać się z niej na chociażby pięć minut, to ogromna wartość; dla mnie to inny świat – lepszy, spokojniejszy, wrażliwszy. Tu odpoczywamy.

Samorealizacyjna funkcja animacji rozumiana jest w odniesieniu do osób dorosłych jako szansa powrotu do niezrealizowanych wcześniej potrzeb, talentów, marzeń – marzeń, które, jak zgodnie podkreślają badani – *nie mają terminu ważności*. Kontekst niespełnionych pragnień i potrzeb kilkakrotnie ujawnił się w wypowiedziach dorosłych, szczególnie przy pytaniu o motyw wy udziału w zajęciach:

kierowała mną chęć spełnienia takich ukrytych pragnień z dzieciństwa, marzeń, które w dzieciństwie były zaniedbane. A wiadomo, jak w dzieciństwie rodzic nie zaprowadzi, to dziecko też samo sobą nie może pokierować; miałam potrzebę realizowania swoich różnych, trochę odłożonych na bok zainteresowań; w życiu się kiedyś o czymś marzyło, żeby robić coś dla siebie; te zainteresowania są gdzieś w człowieku od dziecka, tylko nie każdy potrafi i chce uruchomić siebie i zrealizować te marzenia. Za bardzo jest pochłonięty tą codziennością, która w rezultacie tak go dołuje, że nie czuje się szczęśliwy i zadowolony; ja w pewnym momencie, jak prowadziłam dziecko na jakieś zajęcia dodatkowe, ja jej zazdrościłam, i zastanawiałam się, dlaczego ja tak nie mogłabym.

Z funkcją samorealizacyjną bezpośrednio wiąże się kolejna z wyróżnionych funkcji, którą określam mianem transgresyjnej. Związki animacji kulturalnej z transgresyjną koncepcją człowieka są silne i bezdyskusyjne. Animacyjne założenie, że w każdej jednostce ukryte są twórcze potencjały, które należy wydobyć i rozwinąć, jest oparte na przeświadczeniu, że człowiek jest zdolny do przekraczania własnych granic, pokonywania barier i ograniczeń. W przypadku animacji kulturalnej dorosłych chodzi przede wszystkim o transgresje „ku sobie”, a więc działania autokreacyjne na rzecz własnego rozwoju oraz transgresje „ku symbolom” związane z rozwijaniem wiedzy o świecie oraz bogaceniem – poprzez akty twórcze w obszarze sztuki i nauki – szeroko pojmowanej kultury¹¹.

W pracy z człowiekiem dorosłym pomija się często aspekt wiary we własne możliwości, zakładając, że jego samoocena w dużym stopniu została już ukształtowana, a wzmacnianie poczucia własnego „ja” jest zadaniem wpisanym w edukację dzieci i młodzieży. Tymczasem, jak pokazały zrealizowane badania, animacja kulturalna dorosłych wyraźnie spełnia funkcję wzmacniającą. Rosnąca samoocena to jedna z najważniejszych korzyści, jaką czerpią dorośli z uczestnictwa w formach edukacji kulturalnej:

¹¹ J. Koziński, *Koncepcja transgresyjna człowieka. Analiza psychologiczna*, Warszawa 1987, s. 61-62.

każdy z nich czeka na pochwałę i motywację. Jak graliśmy koncert, to jedna z uczestniczek wprost mówiła, żebyśmy pochwalili ich trochę, żeby wzmocnić ich pozytywnie. Potrzebują tego. Każdy człowiek potrzebuje pochwał i informacji, że to, co robi, nie idzie na marne.

W podobnym tonie wypowiadają się sami dorośli:

ja mam szereg telefonów od rodziny i znajomych, mówią, że jestem wspaniała, są ze mnie dumni; niewątpliwie bardzo ważna jest pochwała, to że ktoś potrafi zobaczyć nasze dobre strony, potrafi pochwalić. I to nie tak, że powie, że coś jest ładne, gdy jest brzydkie, tylko wydobędzie dobre strony. A jeśli widać efekty, to dalej pobudza, i człowiek chce jeszcze, i jeszcze, i jeszcze... Każdy lubi być głaskanym.

Biorąc pod uwagę współczesne trendy społeczno-kulturowe, należy również podkreślić socjalizacyjną funkcję animacji kulturalnej dorosłych, rozumianą jako wprowadzanie jednostek „w proces poszukiwania rozwiązań w warunkach szybko zachodzących zmian”¹² oraz pomoc w zrozumieniu uwarunkowań ponowoczesności¹³.

Kompetencje animatora kultury do pracy z dorosłymi

Teoretycy i praktycy animacji są zgodni co tego, że animator kultury to przede wszystkim pasjonat potrafiący własnym entuzjazmem zarażać innych. Jego działalność jest skoncentrowana nie na tym, co wymyśla sam, a na tym, co wydobywa z wnętrza innych. Akcentuje się również – co szczególnie istotne w kontekście poruszanej w niniejszym opracowaniu problematyki – jego doradczą i wspomagającą rolę oraz zaufanie do ludzi i respektowanie ich wartości¹⁴. Realizowanie działalności animacyjnej wymaga określonych umiejętności, wśród których za kluczowe uznaje się następujące: dynamika w działaniu, kreatywność i innowacyjność, umiejętności komunikacyjne, zdolność do przekazywania wiedzy w sposób ciekawy i rzetelny, umiejętność organizowania działalności i wyznaczania zadań, umiejętność szybkiego podejmowania decyzji¹⁵. Zdaniem Barbary Jedlewskiej, osobowościowe kompetencje animatora można ująć w takie zespoły cech, jak: cechy intelektu (bystrość, inteligencja, otwartość umysłu, intuicja, wyobraźnia, szeroka wiedza o kulturze, wychowaniu i człowieku), cechy temperamentu (pobudliwość, aktywność, ruchliwość, wesołość, przebojowość, odporność na stres), cechy woli (wytrwałość, ambicja, pracowitość, konsekwencja, obowiązkowość), cechy społeczno-moralne (życzliwość, komunikatywność, zaangażowanie, empatia,

¹² A. Schindler, *op. cit.*, s. 15.

¹³ Zob. J. Semków, *Animacja społeczno-kulturalna człowieka dorosłego wobec uwarunkowań ponowoczesności*, [w:] *Edukacja i animacja społeczno-kulturalna dorosłych. Diagnoza – potrzeby – prognozy*, red. A. Horbowski, J. Potoczny, Rzeszów 2007.

¹⁴ B. Jedlewska, *Animator kultury – zawód przyszłości*, [w:] *Animacja społeczno-kulturalna...*, s. 37.

¹⁵ J. Grad, U. Kaczmarek, *Organizacja i upowszechnianie kultury w Polsce. Zmiany modelu*, Poznań 2005, s. 128.

serdeczność, aktywność, bezinteresowność, autentyczność, odpowiedzialność, sprawiedliwość, ufność, pogoda ducha)¹⁶.

Najważniejszą, zdaniem badanych, cechą charakteryzującą animatora dorosłych jest jego partnerski stosunek wobec osób animowanych, określane wręcz jako filar pracy z dorosłym: *partnerstwo jest ważne, w grupie dorosłych to powinno być filarem, już z dziećmi powinniśmy być partnerami, ale z dorosłymi to obowiązkowo; podstawą jest to, że przekroczyliśmy tę sztywną barierę: nauczyciel–uczeń, teraz to jest wzajemne przenikanie się i inspirowanie*. Owo partnerstwo w połączeniu z intencjonalnością zajęć stanowi źródło stylu pracy animatora z osobami dorosłymi. Styl ten nie ma charakteru *stricte* liberalnego i określane jest przez badanych mianem „ukierunkowanej swobody” lub też „wyważonej dyscypliny”:

oczekujemy, że będzie nam pomagał, ukierunkowywał, pozostawiając jednak trochę swobody; powinien zachęcać do działania, wyznaczać pewne cele, ale w sposób delikatny, nie natarczywy, bo to zachęca do działania każdego z nas; to wymaga takiej wyważonej dyscypliny, bo jeśli jej nie ma, to nie ma pracy zespołowej; to osoba, która pomaga, daje propozycje, poddaje pomysły, które można wykorzystać, ale nie narzuca się za bardzo.

W odniesieniu do osób dorosłych animacyjna idea pluralizmu kulturowego ujawnia się więc w sposób szczególny, przy czym nie polega ona – jak zaznacza Józef Kargul – „na powstrzymaniu się animatora od wyrażania opinii, lecz na pokazywaniu, że istnieją różne sposoby działania, myślenia, odczuwania, które przez innych mogą być podzielane lub odrzucane, z którymi można się identyfikować albo je tylko tolerować, uznając, że każdy ma prawo do własnych zachowań”¹⁷.

Poza partnerskim stosunkiem do uczestników procesów animacyjnych animatora dorosłych cechować powinny: cierpliwość (*to, że się pracuje z innymi ludźmi, wymaga dużo cierpliwości*), uśmiech (*bo uśmiech zachęca do wszystkiego, działa cuda; to jest taki specyficzny zawód, że nieważne, czy mamy lepszy czy gorszy dzień, wychodzimy i uśmiechamy się*), zaangażowanie uczuciowe (*robi to z własnego wnętrza, i to się czuje; bez zaangażowania uczuciowego nie ma efektów*), profesjonalizm – zarówno ten merytoryczny, jak i w sferze relacji (*oczekujemy poważnego traktowania; staram się nie kategoryzować ludzi, wszystkich lubię, nie wywyższam tych, którzy są lepsi. Dorosłych trzeba traktować poważnie, są tak różni, że nie można oceniać ich według jednego kryterium*), życzliwość i serdeczność, pasja, otwartość, takt i subtelność, wrażliwość, bezinteresowność, umiejętność słuchania oraz ta nienazwana siła animacyjna, która sprawia, że animator przyciąga innych (*coś musi mieć w sobie, żeby trzymał przy sobie ludzi*).

Powołując się na swoje doświadczenia, badani dorośli twierdzą, że dobrego animatora są w stanie poznać niejako intuicyjnie: *na człowieka jak się patrzy, to od razu*

¹⁶ B. Jedlewska, *Animatorzy kultury...*, s. 147.

¹⁷ J. Kargul, *Upowszechnianie, animacja, komercjalizacja kultury*, Warszawa 2012, s. 176.

się wie; od razu poczułam do niego coś niesamowitego. Niby przychodzi zupełnie obcy człowiek, a już zainteresował się tym, kto przyszedł i czego oczekuje.

Spośród licznych ról przypisywanych animatorowi kultury (hermeneuta, preorientator w świecie wartości, sublimator, facylitator, kulturoterapeuta), na plan pierwszy w pracy z osobami dorosłymi wysuwa się rola wspomagającego procesy komunikacji i autokreacji facylitatora. Oprócz wspierania procesów autokreacji, animator dorosłych pełni ważne funkcje w sublimowaniu zainteresowań i potrzeb kulturalnych, co postulowano już w koncepcjach pracownika kulturalno-oświatowego, głównie w koncepcji „wychowawcy dorosłych”, którego rola miała polegać właśnie na budzeniu nowych, bardziej szlachetnych zainteresowań treściami kultury¹⁸.

Biorąc pod uwagę zróżnicowane preferencje i doświadczenia osób dorosłych, wyartykułowania wymaga jeszcze jedna rola, jaką powinien odgrywać animator. Korzystając z określenia zaproponowanego przez Kazimierza Kornilowicza, animatora można określić mianem „jednacza”, co w odniesieniu do dorosłych można rozumieć nie tylko jako dar społecznego zespalania gromady, ale również umiejętność spajania, jednoczenia różnych doświadczeń i oczekiwań. Wątek ten ujawnił się w wypowiedzi jednej badanych: *każdy tu przyszedł z inną historią – każdy lubi inny gatunek muzyczny, każdy inny rodzaj wrażliwości ma. I to jest zadanie zarówno prowadzącego, żeby te historie połączyć, jak i nasze, żeby otworzyć się na inne historie. I to jest chyba najbardziej fascynujące.*

Zygmunt Łomny nazwał animatora kultury „duchem współpracy”, który powinien „umieć dawać bez narzucania, ale także brać od innych bez wyniosłości”¹⁹. Definicja ta idealnie odzwierciedla rolę animatora dorosłych i jego funkcje.

Podsumowanie

Zrealizowany projekt badawczy był próbą określenia założeń animacji kulturalnej dorosłych, z punktu widzenia uczestników działań animacyjnych – zarówno animatorów, jak i osób animowanych.

Na podstawie wypowiedzi badanych animację kulturalną dorosłych można określić jako sposób oddziaływania mający na celu wspomaganie aktywności społeczno-kulturalnej, kreacji, komunikacji i integracji osób dorosłych. Filarami tak rozumianej animacji są następujące wartości: autonomia, podmiotowość, partnerstwo, dialog, prawo do odmienności oraz szacunek wobec różnorodności.

Przeprowadzone badania pokazały, że sens realizacji animacji kulturalnej dorosłych tkwi w umiejętnym wykorzystaniu szans i ograniczeń, jakie niesie ze sobą dorosłość.

¹⁸ Zob. J. Kargul, *Od upowszechniania kultury do animacji kulturalnej*, Toruń 1997, s. 91.

¹⁹ Z. Łomny, *Animacja kulturalna promocją humanistycznego i tożsamościowego wzbogacania ludzi*, [w:] *Animacja kulturalna jako problem pedagogiczny*, red. J. Gajda, Lublin 1994, s. 55.

Projektowanie i realizowanie działań animacyjnych powinno uwzględniać otwartość, komunikatywność i zaangażowanie osób dorosłych przy jednoczesnym respektowaniu pojawiających się niekiedy obaw i lęków oraz zrozumieniu i szacunku wobec zróżnicowanych i w dużej mierze ukształtowanych kompetencji kulturowych. W odniesieniu do osób dorosłych animacja ma bowiem służyć przede wszystkim wyzwalaniu aktywności, kreatywności i spontaniczności, wzmacnianiu integracji i komunikacji międzyludzkiej, sublimowaniu aktywności kulturalnej z wykorzystaniem doświadczeń osób animowanych, wspomaganiu w samorealizacji i przekraczaniu własnych granic.

Realizacja wskazanych celów i zadań nie jest możliwa bez kompetentnego animatora kultury, który – szczególnie w pracy z osobami dorosłymi – powinien pełnić funkcję doradczą i wspomagającą, opartą na zaufaniu i partnerstwie. W odniesieniu do omawianej problematyki, za J. Kargulem można stwierdzić, że animator „nie tylko reaguje na zdarzenia występujące w danej sytuacji, ale kreuje określone stany, organizuje poszczególne elementy sytuacji i wspólnie z innymi uczestnikami układa dla nich i dla siebie określone zadania”²⁰. Animator dorosłych pełni więc rolę facylitatora wspomagającego procesy komunikacji i autokreacji oraz „jednacza” umiejętnie spajającego oczekiwania i doświadczenia dorosłych.

Przeprowadzony projekt badawczy potwierdził zasadność projektowania działań animacyjnych wśród osób dorosłych, pokazując, że podstawowe przesłanki animacji dobrze wpisują się w obszar praktyk edukacyjno-kulturalnych adresowanych do człowieka dorosłego. Biorąc po uwagę analogie pomiędzy założeniami animacji a cechami charakteryzującymi dorosłość (m.in.: partnerstwo, dialog, podmiotowość, szacunek wobec odmienności i różnorodności), być może właśnie w idei animacji kulturalnej należałoby szukać remedium na kulturalną absencję osób dorosłych w niemiasowych formach uczestnictwa w kulturze.

Niniejsze opracowanie nie wyczerpuje omawianej problematyki. Prezentuje zaledwie niewielki wycinek tego obszaru badawczego, który wymaga dalszych, bardziej pogłębionych badań i refleksji.

ANIMACJA KULTURALNA DOROSŁYCH Z PERSPEKTYWY UCZESTNIKÓW I ANIMATORÓW

STRESZCZENIE: W artykule autorka skupia się na problematyce animacji kulturalnej dorosłych widzianej z perspektywy uczestników procesów animacyjnych. Opracowanie powstało na podstawie wywiadów grupowych przeprowadzonych w pięciu grupach warsztatowych funkcjonujących przy lubelskich domach i ośrodkach kultury (grupa teatralna, warsztaty malarskie, warsztaty filmowe, warsztaty taneczne, zespół muzyczny). Działalność animacyjna została ukazana w perspektywie szans i ograniczeń, jakie niesie ze sobą dorosłość. Podjęto próbę wskazania specyfiki animacji kulturalnej dorosłych, którą – jak pokazały zrealizowane badania – można określić jako sposób oddziaływania mający na celu wspomaganie aktywności społeczno-kulturalnej, komunikacji, integracji i kreatyw-

²⁰ J. Kargul, *Upowszechnianie, animacja...*, s. 164.

ności osób dorosłych. Tak rozumiana animacja opiera się w dużej mierze na następujących wartościach: dialog, autonomia, partnerstwo, podmiotowość, szacunek wobec różnorodności, prawo do odmienności. W opracowaniu zostały również omówione funkcje animacji kulturalnej dorosłych, wśród których wyróżniono funkcje: komunikacyjno-integracyjną, edukacyjną, partycypacyjną, rekreacyjno-ekscytacyjną, samorealizacyjną, transgresyjną, wzmacniającą i socjalizacyjną. Ponadto scharakteryzowano rolę animatora dorosłych oraz jego najbardziej pożądane kompetencje.

SŁOWA KLUCZOWE: animacja kulturalna dorosłych, animator kultury, dorosły uczestnik kultury.

THE CULTURAL ANIMATION AMONG ADULTS FROM THE PERSPECTIVE OF CULTURE PARTICIPANTS AND ANIMATORS

SUMMARY: This article focuses on the issue of the cultural animation among adults from the perspective of the participants in the animation processes. The study was developed on the basis of group interviews carried out in five workshop groups operating within cultural centres in Lublin (a drama group, painting, film and dancing workshops, and a music band). The animation activities were presented from the perspective of the opportunities and limitations associated with adulthood. An attempt was made to define the characteristics of the animation of culture among adults, which, as the study shows, can be described as a way of supporting the socio-cultural activity, communication, integration and creativity of adults. Animation understood in such terms is primarily based on the following principles: dialogue, autonomy, cooperation, empowerment, respect for otherness and the right to be different. The study also discusses the functions of the cultural animation among adults, serving such purposes as communication and integration, education, participation, recreation and escapism, self-fulfilment, transgression, consolidation and socialisation. Moreover, the role of the animator of culture among adults and their most demanded skills are described.

KEYWORDS: cultural animation to adults, animator of culture, adult participant in culture.